

Проф. др Владимир Чоловић, научни саветник

Институт за упоредно право, Београд

РИЗИК КАО ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТ ОСИГУРАЊА

Ризик представља основни елемент осигурања, а осигурање представља заштиту од реализације ризика. Остварење ризика зависи, на првом месту, од његове природе. Ризик се може и умножавати, што отежава његову контролу. Контрола ризика и могућност утицаја на његово остварење представљају један од најсложенијих послова, не само осигуравајућих друштава, већ и свих субјеката у једном друштву. Ризик увек прети, без обзира на то из чега се састоји и када се и где може остварити. Ризик је најзначајније посматрати са аспекта осигуравача, којима је основна делатност покривање ризика, али значајно је посматрати и заштиту од ризика у оквиру предузећа, правних лица, али и појединаца уопште. У овом чланку, говори се о контроли ризика и о управљању ризиком, у оквиру осигуравајућих друштава, као и у оквиру правних лица, која заштиту од ризика траже код осигуравача, али морају дефинисати и друге моделе заштите. Закључак рада односи се на чињеницу да се ризик може контролисати и да се заштита не састоји само у осигурању, као и у саосигурању и реосигурању, већ и у превенцији, односно у предузимању мера за смањење могућности остварења ризика.

Кључне речи: Ризик; Осигурање; Управљање; Контрола; Превенција; Штета; Саосигурање.

1. УОПШТЕ О РИЗИКУ КАО ОСНОВНОМ ЕЛЕМЕНТУ ОСИГУРАЊА

Основни елементи осигурања су ризик, сума осигурања, премија осигурања и осигурани случај.¹ Наведена четири елемента су једнаке важности када говоримо о настајању уговора о осигурању. Међутим, не бисмо могли говорити ни о суми осигурања, ни о премији, као ни о штетном догађају, односно осигураном случају, без постојања ризика.

Владимир Чоловић, vlad966@hotmail.com.

¹ П. Шулејић, *Право осигурања*, Београд 2005, 83.

Нећемо посвећивати пажњу сваком елементу већ само ризику. Ризик нећемо посматрати са становишта имовинског, животног или неког другог осигурања, имајући у виду специфичности, које везујемо како за ризик, тако и за осигурани случај, код различитих врста осигурања, већ ћемо покушати да овај елемент осигурања представимо и са становишта осигуравача (осигуравајућег друштва) и са становишта осигураника, пре свега предузећа, правног лица, имајући у виду да правно лице може да одреди различите начине заштите од ризика, за разлику од физичког лица које је, ипак, у том смислу, ограниченог деловања.

Ризик везујемо за скоро свако осигурање. Без ризика, не бисмо могли говорити о осигурању, осим у изузетним случајевима. Ризик је стање неизвесности. Он је будући, неизвестан догађај, чијим остварењем може настати одређена штета или корист.² У оквиру осигурања, реализација ризика је битна са аспекта настанка штетног догађаја. Кад се реализује ризик, осигуравајуће друштво је дужно да плати суму осигурања, односно да ублажи или отклони последице тог догађаја. Осигурање покрива ризик, тако да у случају настанка штете, оштећено лице, које може бити осигураник, корисник осигурања или неко треће лице, има право на накнаду исте. Неки аутори, код реализације ризика, разликују привредну и друштвену штетност. Привредну штетност везују за неживотна (имовинска, од одговорности и др.) осигурања, док друштвену штетност везују за животна осигурања.³ Не можемо у потпуности да се сложимо са овом констатацијом, с обзиром на то да је разлика врло танка, јер и о једној и о другој врсти штетности можемо говорити код обе споменуте врсте осигурања. Као што смо напред рекли, ризик можемо и морамо посматрати посебно са становишта осигураника, а посебно са становишта осигуравача. Кад посматрамо ризик са становишта осигураника, на првом месту имамо у виду заштиту потребну од остварења ризика. Једну од тих заштита представља и осигурање. Са аспекта осигуравача, говоримо о делатности осигурања, као и о самом пословању осигуравача, његовом капиталу, портфељу осигурања, итд.

Различите врсте осигурања везане су за различите ризике. Није исти ризик код осигурања од одговорности власника моторних возила према трећим лицима и код осигурања од последица несрећног случаја. Није исти ризик ако се закључује животно осигурање лица које има преко 70 година живота и ако се закључује колективно осигурање радника у једном предузећу.

Што је ризик већи, то је већа могућност да се догоди штетни догађај, односно осигурани случај. Постоји опасност и од увећавања броја

---

² *Ibid.*

³ Н. Жарковић, *Економика осигурања*, Београд 2008, 45.

ризика, када се доводи у питање само осигурање, тј. могућност једног осигуравајућег друштва да покрије одређене ризике и да плати штету. Један од већих проблема везаних за постојање ризика јесте његово умножавање. Али, кад говоримо о умножавању, не мислимо само на повећање броја ризика, већ и на повећање величине ризика. Решења за неутрализацију умножавања ризика су саосигурање, пренос портфела и реосигурање, кад говоримо о заштити осигуравача од ризика, али постоје и други начини.⁴ Кад је у питању осигураник, методи заштите од ризика и контроле ризика су различити, али ћемо неке од њих представити касније.

Данас смо сведоци да се ризици не само увећавају и умножавају, већ и да штете које настану реализацијом ризика буду толике да могу довести у питање опстанак осигуравача, али и реосигуравача. На пример, штета настала рушењем Светског трговинског центра 11. септембра 2001. године износила је преко 20 милијарди америчких долара.⁵ Штетни догађаји настали природним катастрофама су све чешћи, а износ тих штета досеже невероватне размере. Између 1970. и 1990. године, просечна годишња штета произашла из катастрофа износила је око три милијарде америчких долара годишње. У периоду од 1990. до 2004. године, та штета је прешла износ од 16 милијарди америчких долара по једној години.⁶

2. ВРСТЕ (КАРАКТЕРИСТИКЕ) РИЗИКА

Кад говоримо о врстама ризика, у ствари говоримо о карактеристикама ризика, јер један ризик може садржати више особина које ћемо навести. Покушаћемо да неке врсте (карактеристике) ризика представимо на општи начин, имајући у виду да их морамо посматрати и са становишта осигуравача и са становишта осигураника.

Према значају ризика које обухватају, прави се разлика између обавезног, пожељног и доступног осигурања. Ова подела је значајнија за осигураника, јер он не може да осигура све ризике. Наиме, обавезно осигурање обухвата ризике који се по закону морају осигурати (обавезно осигурање радника у случају повреде на раду), као и ризике са катастрофалним последицама који угрожавају опстанак предузећа.

---

⁴ В. Чоловић, „Примена пројекта 'Солвентност П' и мере које су предвиђене у Закону о осигурању Србије у случају непримене правила о управљању ризиком“, *Осигурање и накнада штете* (ур. З. Петровић, Н. Мрвић Петровић), Златибор 2013, 29.

⁵ Н. D. Skipper, J. W. Kwon, *Risk management and insurance*, Wiley-Blackwell, Chicester 2007, 683.

⁶ R. Stude, „Promjena izgleda rizika u osiguranju/reosiguranju“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 1–2/2008, 675.

У пожељно осигурање спадају ризици који могу да проузрокују озбиљне финансијске потешкоће, али не доводе до инсолвентности предузећа. Доступно осигурање обухвата оне ризике који имају мали утицај на пословање. Овде се ради о ризицима који се могу „покрити“, ако се реализују, из сопствених средстава. Поред избора ризика који ће се осигурати, одговорна лица у једном правном лицу предузећу, која о томе одлучују, морају донети одлуку и о висини суме осигурања.⁷ Мада, висина суме осигурања може зависити и од услова осигурања.

Следећа подела је, такође, значајна са аспекта осигураника. Међутим, она је значајна и са аспекта бонитета осигураваача, с обзиром на то да осигуравајуће друштво мора бити способно да гарантује својом имовином евентуалну исплату штете. Ради се о могућности за осигурањем, тако да све ризике можемо поделити у три групе: а) ризике који се у потпуности могу пренети на осигураваача; б) ризике који се делимично могу пренети на осигураваача; и в) ризике који се уопште не могу пренети на осигураваача. У ризике који се могу потпуно пренети на осигураваача, закључењем осигурања, спадају сви ризици од којих се пружа економска заштита, без ограничења висине покрића од стране осигураваача, путем врста осигурања које су њихов предмет пословања. У ризике који се могу само делимично пренети на осигураваача спадају ризици који по величини потенцијалне штете или суме осигурања прелазе укупне капацитете осигураваача и свих реосигураваача, па један део вишка ризика остаје непокривен. Ту спадају и неки други, посебно катастрофални ризици који се често не могу у потпуности покрити осигурањем. У групу ризика који не могу да се пренесу на осигуравајућа друштва спадају ризици који нису обухваћени ниједном врстом осигурања.⁸

Затим, разликујемо субјективне и објективне ризике. Објективни ризици се остварују без утицаја човекове воље, односно овде се ради о катастрофалним штетама, насталим услед земљотреса, олује, итд. С друге стране, субјективни ризици говоре о томе да је човек утицао на остварење осигураног случаја. Но, морамо рећи да, ако је субјективни елемент сувише изражен, осигураваач ће одбити да плати штету, односно суму осигурања. Али, такође морамо имати у виду да овде морамо разликовати различите врсте утицаја човека на настанак обавезе осигураваача. Субјективни и објективни ризици су, у одређеним ситуа-

---

⁷ С. Ивановић, „Управљање ризиком и осигурање“, *Индустрија* 1-2/2003, 79.

⁸ Н. Миликић, *Управљање ризиком процене максималног самопридржаја*, специјалистички рад одбрањен на Економском факултету Универзитета у Београду, Београд 2005, 10–11.

цијама, заједнички присутни у остварењу одређених ризика. То је, чак, присутно и код природних катастрофа.⁹

Значајна подела је и на сталне и променљиве ризике. Стални ризици су они код којих изгледи за њихово остваривање остају непромењени током целог трајања осигурања. Код променљивих ризика, изгледи за њихово остварење опадају или расту, током трајања осигурања. Променљиве ризике бележимо код животног осигурања, али и код осигурања ризика од пожара, као и код поједних осигурања моторних возила.¹⁰

Потом, разликујемо чисте и шпекулативне ризике. Чисти ризици су они који подразумевају настанак губитка, али не и добитка. Већина ризика су чисти ризици. Ако се деси осигурани случај, настаће штета и осигуравач ће је покрити, у зависности од начина на који је настала штета. Али, ако се не деси штета, осигураник неће имати никакав добитак. Шпекулативни ризици могу да произведу и губитак и добитак. Они су повезани са различитим променама у току осигурања (нпр. промене цена) које прате пословање. Зато су ти ризици највише присутни код пословних ризика, што је везано за берзанско пословање, улагање, итд. На те ризике, значи, утичу промене каматних стопа, цена сировина, и сл.

Следећа подела ризика о којој ћемо говорити јесте подела на опште и појединачне ризике. Општи ризици могу погодити више објеката, нпр. већи део привредног система државе, више објеката у држави. Пример за то су природне непогоде и ратови. С друге стране, појединачни ризици погађају поједина лица или објекте. Појединачним ризицима је лакше управљати. Не сматрамо значајном ову поделу.¹¹ Значајнија подела је на мерљиве и немерљиве ризике. Немерљиви ризици су везани за неизвесност. Најбољи пример за немерљиви ризик је пословни ризик, на који утиче и стање на тржишту, када се морају доносити одлуке у стању неизвесности, која је везана за берзу, цене, итд. Неизвесност ризика је искључена код довољно великог и уравнотеженог портфела осигурања. То значи, да су ризици мерљиви једино у оквиру заједнице осигурања, а никако када је ризик везан за појединца.¹²

Наведене поделе (врсте, карактеристике) ризика су значајне и за осигуравача и за осигураника. Међутим, са становишта осигуравача, веома је важно да разликујемо и техничке ризике. То су ризици који представљају наступање штетних дејстава, као последица начина обављања пословних поступака. Значи, везани су, пре свега, за послова-

---

⁹ Н. Жарковић, 48.

¹⁰ *Ibid.*, 48–49.

¹¹ *Ibid.*, 49.

¹² *Ibid.*, 50.

ње, за производњу. Међутим, са становишта осигуравача, значајни су због односа премије осигурања и штете. Техничке ризике делимо на ризик случаја, ризик катастрофе и ризик заблуде.

Ризик случаја представља опасност да број и висина штета приме размере које превазилазе основе на којима је почивало утврђивање премије осигурања. Обухвата нормалан ризик случаја, ризик кумулације и ризик промене. Нормалан ризик случаја представља опасност да број и висина штета у једној години одступе од очекиваних. Ризик кумулације представља опасност да ће доћи до кумулирања штета по основу једног штетног догађаја. Ризик промене представља ризик да ће доћи до значајнијег одступања броја и висине штета од очекиваних, због значајнијих промена привредних, политичких и других околности.

Ризик катастрофе представља опасност од настанка штете са катастрофалним последицама, док ризик заблуде представља ризик да ће доћи до нетачног обрачуна премија.¹³

Ове ризике треба узети у обзир како код промене предмета осигурања, тако и код обрачуна премије и одређивања суме осигурања. Наравно, овде можемо одредити и друга питања која се морају поставити пре закључења осигурања, али у томе, између осталог, важну улогу играју и актуари.

3. УПРАВЉАЊЕ РИЗИКОМ

Да би могла да се дефинише заштита од ризика и начин његове контроле, овим најважнијим елементом осигурања се мора управљати. Управљање ризиком значи да га контролишемо. Управљање ризиком доприноси његовом оптималном смањивању. Управљање ризиком представља његову обраду, која се састоји из три основне компоненте: идентификација и оцена ризика; избор и примена начина управљања ризиком; надзор над резултатима примењеног начина.

Идентификација и оцена ризика је поступак усмерен ка дефинисању ризика, што мора имати основ у квалитету прикупљених информација. Избор и примена метода оптималног управљања ризиком је поступак усмерен на свођење ризика на прихватљив обим, јер ризик не можемо да елиминишемо у потпуности. Надзор над резултатима примењеног метода је поступак усмерен ка разради економских ефеката произведених у поступку управљања ризиком. На правилно дефинисање ризика утичу и други елементи, као што су: инфлација; промене метода везане за индустријске ризике; промене вредности и стандарда понашања. Ти елементи врло често могу довести и до умножавања

---

¹³ Н. Миликић, 7–8.

ризика.¹⁴ Из свега наведеног, можемо закључити да је најважнији елемент управљања ризиком избор одговарајућег метода управљања ризиком или санирања ризика, с обзиром на то да тај избор мора имати основ у одговарајућој доброј процени самог ризика.¹⁵ Посветићемо пажњу управљању ризиком и од стране осигуравача и од стране осигураника (правног лица, предузећа).

4. КОНТРОЛА РИЗИКА ОД СТРАНЕ ОСИГУРАВАЧА

Код осигуравача, заштита од ризика зависи, на првом месту, од правилне процене и деобе ризика, која зависи од три фактора. Први фактор се односи на бонитет осигуравача. Осигуравач мора имати довољна средства да би могао да изврши поделу ризика у оквиру своје организације осигурања. Тада говоримо о заједници осигурања. Други фактор је величина ризика, која мора бити изражена кроз суму осигурања. Тада говоримо и о премији осигурања, која зависи и од процене ризика. Трећи фактор је однос првог и другог фактора, односно однос између бонитета осигуравача и величине ризика. Када је тај однос негативан, тј. када је величина ризика толика да би угрозила бонитет осигуравача, тада осигуравач повећава свој бонитет, односно могућност осигурања кроз саосигурање, реосигурање или пренос портфеља на другог осигуравача, као што смо рекли.

Саосигурање се примењује само у изузетним случајевима, када се ради о крупним и тешким ризицима, које не може да преузме један осигуравач. Хоризонталном деобом једног ризика сваки од саосигуравача преузима свој део обавезе, односно покрива свој део суделовања у сношењу ризика сразмерно.¹⁶ У суштини, саосигурање представља расподелу једног ризика на неколико делова које сваки осигуравач преузима у директно покриће из заједничког уговора или заједничке полисе осигурања.¹⁷

С друге стране, ако једно осигуравајуће друштво не може да поднесе велики ризик, који проистиче из једног уговора о осигурању, односно ако тај вишак ризика прелази самопридржај, под којим подразумевамо износ уговором преузетих ризика који друштво увек задржава у сопственом покрићу и који може покрити сопственим средствима,¹⁸ тада закључује уговор о реосигурању.¹⁹

---

¹⁴ Д. Огризовић, *Економика осигурања*, Сарајево 1985, 584.

¹⁵ В. Матијевић, *Осигурање (menadžment – ekonomija – pravo)*, Zadar 2010, 149–150.

¹⁶ М. Ћурак, Д. Јаковчевић, *Осигурање и ризици*, Zagreb 2007, 282.

¹⁷ Д. Мркшић, З. Петровић, К. Иванчевић, *Право осигурања*, Београд 2006, 157.

¹⁸ I. Andrijić, К. Klasić, *Tehnike osiguranja i reosiguranja*, Zagreb 2002, 141.

Сматрамо, да се хоризонталном деобом ризика, односно преузимањем „покривања“ ризика од стране више осигуравача, може постићи већи успех код заштите од ризика, што је значајно и са становишта осигураника. С друге стране, ако осигуравач дође у одређене тешкоће, можемо говорити и о преносу портфеља на другог осигуравача.

4.1. Саосигурање као начин заштите од ризика

Регулисање саосигурања мора бити везано за регулисање начина управљања ризицима, с обзиром на то да до саосигурања и долази због повећаног ризика. С тим у вези, веома је битно одредити односе између саосигуравача и улогу водећег међу њима, а то значи да треба дефинисати одговарајуће моделе саосигурања. Кад говоримо о моделима саосигурања, морамо да имамо на уму да је оно и уговорни однос и покриће ризика, односно одређеног дела ризика. Тако, према облику уговарања, саосигурање делимо на аутоматско или оквирно и факултативно саосигурање.

Аутоматско осигурање представља такав начин прихватања удела у ризику, код којег су се осигуравачи споразумели, на бази реципроцитета, да ће аутоматски партиципирати у одређеним ризицима са одговарајућим уделитема. Код овог начина, морају закључити уговор о заједничком ношењу и расподели ризика, у коме морају да дефинишу сва битна питања, која се тичу: предмета саосигурања; основа расподеле ризика; износа до ког су спремни аутоматски партиципирати у ризику; начина обављања послова саосигурања. Наравно, осигуравачи могу дефинисати и друга питања од значаја за функционисање уговора о саосигурању.

Код факултативног саосигурања, уговарање осигурања и расподела ризика врше се по појединачној основи. За сваки такав ризик, закључује се посебан уговор о саосигурању. Наравно, за сваки ризик се издаје и посебна полиса осигурања, у којој се може, али и не мора, навести удео сваког осигуравача. У том уговору треба решити и све остало што је битно и неопходно за тај уговорни однос између осигуравача који су ризик преузели путем саосигурања. Код факултативног облика саосигурања могу се појавити два начина уговарања: 1) да два или више осигуравача заједнички врше преузимање ризика у осигурање; 2) да осигуравач коме је понуђен ризик у осигурање нуди другим осигуравачима одговарајуће учешће у том ризику.²⁰

---

¹⁹ В. Чоловић, *Осигуравајућа друштва, законодавство Србије, право ЕУ, упоредно право*, Београд 2010, 16.

²⁰ М. Ćurak, D. Jakovčević, 287–288.

С друге стране, основ саосигурања је у деоби ризика на више осигуравача, код које сваки од њих преузима на себе одређени удео. Из овог основа произлазе три основна модела саосигурања:

1. Саосигурање у коме је именован водећи осигуравач, и саосигурање се спроводи преко њега, по овлашћењу или самостално;
2. Саосигурање које се спроводи посредством свих осигуравача који учествују у том односу; и
3. Саосигурање у коме један саосигуравач „трансферише“ део ризика другим саосигуравачима, независно од воље осигураника.

Кад је у питању саосигурање које се спроводи преко водећег осигуравача, тада један осигуравач обавља све послове, од преговора до испуњавања уговора. Водећи осигуравач може поступати по овлашћењу, које је добијено унапред, пре започињања преговора у вези закључења уговора, а исто тако, он ове послове може обављати самостално, када ће другим саосигуравачима понудити одређено покривање дела ризика у уговору о саосигурању. Кад је у питању саосигурање које се спроводи преко свих осигуравача, тада они заједнички учествују у свим пословима у вези закључења и спровођења уговора о саосигурању. Изузетно се може одредити да се само испуњење уговора повери једном од саосигуравача.²¹ На крају, код саосигурања у коме један саосигуравач, независно од воље осигураника, „трансферише“ део ризика другим саосигуравачима, тада водећи саосигуравач (условно речено) преузима цео ризик на себе, с обзиром на то да само он има уговорни однос са осигураником. Он, значи, прикупља премију, обрађује штете и врши друге послове, који се тичу покривања ризика. У случају штете, осигураник може тражити накнаду само од тог осигуравача са којим има уговор о осигурању, док се он касније регресира од осталих саосигуравача. Контрола процеса процене и ликвидације штете, као и динамика исплате премије и регреса штета дефинише се уговором међу саосигуравачима који заједнички носе ризик.²²

4.2. Пренос портфеља као начин заштите од ризика

Под преносом портфеља осигурања, подразумевамо уступање од стране једног осигуравајућег друштва другом осигуравајућем друштву, на основу споразума тих друштава, као и одобрења за пренос од стране надлежног државног органа, свих или дела уговора о осигу-

---

²¹ Б. Матијевић, 156.

²² Иначе, овај модел саосигурања се примењује, иако постоји недоумица у вези његове „дефиниције“, јер је тачније да се назове пропорционално реосигурање него саосигурање.

рању са свим правима и обавезама на дан уступања.²³ Пренос портфела најчешће је праћен променама везаним за осигуравајуће друштво, када је потребна и дозвола надлежног државног органа. Међутим, пренос портфела може се извршити и без постојања статусних промена, односно два осигуравајућа друштва се могу споразумети о преносу права и обавеза по уговорима о осигурању, с обзиром на то да за наведено није потребна сагласност осигураника.²⁴ Пренос портфела врши се, пре свега, због благовременог и потпуног испуњења обавеза према осигураницима, када једно осигуравајуће друштво није више у могућности да у потпуности или делимично испуњава своје обавезе, због различитих околности. С друге стране, осигуравајуће друштво пријемник, односно оно које преузима права и обавезе по уговорима о осигурању, мора имати добар бонитет, с обзиром на то да се ради и о преносу ризика, а о чему се мора водити рачуна код давања дозволе за пренос портфела.

5. РИЗИК КАО РАЗЛОГ ИНСОЛВЕНТНОСТИ ОСИГУРАВАЧА

Проблем солвентности осигуравајућих друштава везујемо и за интересе осигураника и за интересе осигуравача, односно за интересе власника осигуравајућих друштава. Финска се, на пример, бави проблемом солвентности осигуравајућих друштава још од педесетих година XX века, а у Европи је до седамдесетих година истог века било више покушаја провере солвентности.²⁵ Ризици осигурања су у САД у раздобљу од 1969. до 1998. године били узрок за 41 % случајева несолвентности. У свету се више од половине случајева несолвентности може приписати ризицима који су у ЕУ раније били потпуно занемарени у обрачуну минималног капитала осигуравајућег друштва. Иначе, у ЕУ није било великих тешкоћа са несолвентношћу осигуравајућих друштава. Од 1996. до 2001. године, било је 85 већих тешкоћа у осигуравајућим друштвима, којима су се бавили супервизори осигурања.²⁶ Од тога, дошло је до затварања осигуравајућих друштава у 20 случајева, односно у 17 друштава која су се бавила имовинским осигурањем, а у три друштва која су се бавила животним осигурањем. У 65 случајева, до заштите интереса осигураника дошло је обавезним или добровољним преносом портфела, преузимањем друштва или до-капитализацијом. Касније, од 65 поменутих друштава, још је 29 пре-

---

²³ Ј. Славнић, „Пренос портфела осигурања“, *Правни живот* 11/97, 503.

²⁴ Д. Мркшић, З. Петровић, К. Иванчевић, 86.

²⁵ Ј. Комељ, Ј. Долничар, „Изазови и могућности у осигурању и реосигурању са нагласком на Солвентност II“, презентација, 18. сусрет осигуравача и реосигуравача СОРС 2007, Сарајево 2007, 2.

²⁶ Ј. Комељ, Ј. Долничар, 6.

стало са радом. Од 2001. до 2004. године, дошло је до престанка рада још 13 осигуравајућих друштава која су се бавила имовинским осигурањем, као и 14 друштава која су се бавила животним осигурањем.²⁷ Основни проблем везан за солвентност своди се на одређивање минималног износа капитала које осигуравајуће друштво мора да поседује за сигурно пословање.²⁸

Измењено пословно окружење, у последњих неколико година у Европи и свету допринело је да се осигуравајућа друштва суоче са бројним и растућим ризицима, а то је истовремено допринело да се капитал и солвентност осигураваача, у односу на преузете обавезе, нађу у фокусу пажње како акционара и осигураника, тако и државе и њених надзорних органа. Издвојићемо главне узроке инсолвентности осигуравајућих друштава:

1. Ризици осигурања (технички ризици, односно ризици на страни пасиве биланса стања), који указују на степен довољности средстава резерви осигуравајућих друштава за извршавање обавеза и покривање штета или дугова;
2. Ризици имовине (ризиви улагања, односно ризици на страни активе биланса стања), којима су осигуравајућа друштва изложена приликом улагања слободних средстава резерви и којима осигуравачи морају континуирано управљати на бази њихове претходне детаљне анализе и што објективније процене;
3. Такозвани нетехнички ризици, који су узроковани понашањем управе (менаџмента), као што је намерно одређивање нижих премијских стопа како би се остварио брзи продор на тржиште и преузео већи тржишни удео, што као последицу има мањак средстава за исплату штета и трошкова пословања.²⁹

6. УТИЦАЈ СВЕ ВЕЋИХ РИЗИКА НА СТАТУС ОСИГУРАВАЈУЋИХ ДРУШТАВА У РЕГИОНУ

На територији држава у региону (под којим подразумевамо земље бивше СФРЈ), с обзиром на малу величину тржишта, вероватно је да ће дугорочно бити присутна мала осигуравајућа друштва. Кад кажемо

---

²⁷ В. Чоловић, (2013), 31.

²⁸ Background to the Solvency II Project, http://ec.europa.eu/internal_market/insurance/solvency/background_en.htm, 28. новембар 2013.

²⁹ В. Чоловић, „Утицај примене пројекта Солвентност II (Директива ЕУ бр. 2009/138/ЕС) на осигуравајућа друштва у Србији“, *Хармонизација законодавства Републике Србије са правом Европске уније (II)* (ур. Д. Димитријевић, Б. Милуш), Београд 2012, 361–362.

мала друштва, то кажемо са аспекта права земаља Европске уније (ЕУ). Та друштва ће бити удружена у неку осигуравајућу организацију, јер ће тиме смањити фиксне трошкове за развој.

Кад је у питању организација осигуравајућих друштава са аспекта савладавања ризика на подручју тих држава, она ће бити мало другачија у односу на ЕУ. Наиме, организациона структура ће се допунити јединицама које су потребне за савладавање ризика. Ту се мисли на одборе за савладавање ризика. Затим, већ постојеће организационе јединице, у оквиру осигуравајућег друштва, добиће нове активности, које ће се састојати у руковођењу, организовању оперативних јединица, као и у надзору.³⁰ Неке од данашњих организационих јединица у друштву ће се спојити. Ту мислимо, пре свега, на актуаре и финансијски сектор у друштву.

Веома важна је и улога државних надзорних органа. Улога надзорних институција ће се битније променити у области провере испуњавања одређених нормативних захтева и показатеља.³¹ Наиме, наведена провера ће се претворити у квалитативну контролу структуре и успешности пословања осигуравајућег друштва. Надзорни органи ће морати своје знање из познавања прописа тако допунити практичним познавањем деловања финансијског тржишта и тржишта осигурања.³²

Државе чланице ЕУ су усвојиле одговарајуће акте који треба да допринесу побољшању регулаторног оквира солвентности осигуравајућих друштава.³³ Тим актима требало би да се побољша повезаност структуре капитала и профила ризика осигуравајућег друштва, затим већи ниво флексибилности пословања осигураваача, као и већи степен конкурентности тржишта осигурања у земљама ЕУ. На подручју тржишта осигурања у земљама региона (оним државама које нису чланице ЕУ) утицај ових аката ће настати, пре свега, због: а) преузимања одређених правила тих аката у национална законодавства; б) прикључењем или припремом за улазак у ЕУ; в) преко реосигурања; и г) преко осигу-

---

³⁰ Ј. Комељ, Ј. Долничар, 47.

³¹ В. Чоловић, (2012), 369.

³² Ј. Комељ, Ј. Долничар, 51.

³³ Directive 2002/13/EC of the European Parliament and of the Council of 5 March 2002 amending Council Directive 73/239/EEC as regards the solvency margin requirements for non-life insurance undertakings (*OJ L 77*, 20.3.2002); Directive 2002/12/EC of the European Parliament and of the Council of 5 March 2002 amending Council Directive 79/267/EEC as regards the solvency margin requirements for life assurance undertakings (*OJ L 77*, 20.3.2002.); Directive 2002/83/EC of the European Parliament and of the Council of 5 November 2002 concerning life assurance (*OJ L 345*, 19.12.2002.); Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II) (*OJ L 335/1*, 17.12.2009).

равајућих друштава која су у власништву власника из земаља ЕУ.³⁴ Оно што нас највише занима, кад су у питању ти акти, односи се на пренос ризика, односно на смањивање изложености ризицима, што се може постићи: а) реосигурањем; б) променом производа осигурања или прекидом пословања у појединачним пословним линијама (пренос ризика на осигураника); в) финансијским инструментима, као што су обвезнице или пренос ризика на финансијско тржиште. Све указује на то да мора доћи до промене односа између реосигураваача и осигураваача.³⁵

7. КОНТРОЛА РИЗИКА ОД СТРАНЕ ОСИГУРАНИКА

Осигураници могу бити и физичка и правна лица. Што се тиче физичких лица, чињеница је да осигурање представља главни начин „покривања“, односно контроле ризика, ако о контроли можемо да говоримо у овом случају. Код осигураника – правних лица, ризици зависе од делатности истог, као и од других чинилаца везаних за облик и структуру правног лица, број запослених, итд. Правна лица поседују средства која могу бити довољна да се поједини ризици „смање“. Исто тако, многи ризици се могу контролисати или елиминисати променом делатности или смањењем броја запослених, итд. У сваком случају, издвојили смо три метода контроле ризика од стране осигураника – предузећа, правног лица. То су: метод контроле штета, метод финансирања штета и метод интерне редукције ризика.³⁶

а) Метод контроле штета обухвата активности у циљу смањења учесталости и величине очекиваних штета. Појам контроле штета често се меша са контролом ризика, али постоји значајна разлика између активности које се предузимају у циљу смањења очекиваних штета и активности којима се смањује присуство ризика. Спровођење овог метода подразумева два приступа. Први приступ је избегавање ризика, код кога предузеће смањује изложеност ризику, смањујући ниво ризичних активности које обавља. Тачније речено, предузеће избегава да уопште започне бављење одређеном ризичном делатношћу. Предност овог приступа је у томе што опасност од настанка економски штетног догађаја нестаје или је битно смањена. Као један од недостатака наводи се немогућност да се избегну сви ризици којима је предузеће изложено.

Други приступ је превенција штета, који обухвата активности предузећа којима се смањује учесталост и величина штета. За разлику од приступа избегавања ризика, у овом случају, предузеће не настоји

---

³⁴ Ј. Комељ, Ј. Долничар, 36.

³⁵ Ј. Комељ, Ј. Долничар, 44.

³⁶ С. Ивановић, 72.

да избегне изложеност одређеном ризику, већ одређену ризичну активност мења, тако да она постане безбеднија и прихватљива за предузеће. Код овог приступа разликујемо превентивне и репресивне мере. Превентивне мере се предузимају пре настанка штетног догађаја и циљ им је да спрече и уклоне узрок који изазива губитак. Овим мерама се смањује учесталост штета.³⁷

б) Код метода финансирања штета,³⁸ основни начин заштите од ризика је формирање фондова из којих ће се надокнадити настале штете. Код овог метода разликујемо три приступа: самопридржај, неосигуравајући трансфер ризика и осигурање. Самопридржај представља случај у коме предузеће задржава обавезу да само сноси одређене ризике. Код овог приступа, предузеће генерише сопствене фондове за покриће штета, док се код трансфера ризика (у које убрајамо и осигурање), он пребацује на другу уговорну страну. Појам трансфера ризика обухвата технике којима се ризик заједно са свим његовим финансијским последицама преноси на друго правно или физичко лице.

в) Методом интерне редукације ризика може да се смањи изложеност ризику преко инвестирања у информације. Применом овог приступа добијају се прецизна и тачна предвиђања очекиваних штета, па предузеће може на време да предузме превентивне мере заштите.³⁹

За правно лице било би најсигурније да осигура све ризике који задовољавају услове. Међутим, због ограничених средстава, овакво решење је нерационално и недоступно за већину фирми.

Након дефинисања ризика и одлуке о томе који ће се од њих осигурати, следи одлука о избору осигуравача. Приликом избора осигуравајућег друштва, полази се од следећих критеријума: а) финансијски положај осигуравача; б) услуга заштите од ризика које пружа осигуравач; и в) висина премије.

Међутим, са становишта осигураника – предузећа, за осигурање се везују и два значајна недостатка: а) премије осигурања представљају велики трошак за предузеће, посебно када се узме у обзир чињеница да, код самопридржаја, све док не настане штета, средства могу да се инвестирају у рентабилне пројекте, с обзиром на то да се код осигурања премије плаћају унапред (значи, пре евентуалног настанка штете), па не постоји могућност уносног пласмана ових средстава; и б) не постоји велика мотивација за ефикасним спровођењем других метода управљања ризиком, односно за спровођењем других мера

---

³⁷ *Ibid.*, 73–74.

³⁸ *Ibid.*, 74–77.

³⁹ *Ibid.*, 77.

превенције штета, с обзиром на то да постоји покриће ризика осигурањем.⁴⁰

Одговорна лица у једном предузећу морају користити различите информације да би дефинисали наведено. Ти извори информација су: финансијски извештаји, подаци о ранијим штетама, упитници који се специјално састављају за анализу ризика и физичка инспекција свих делова предузећа (у зависности од делатности којом се предузеће бави). Након што су идентификоване потенцијалне штете, следећи корак одговорних лица, односно менаџмента ризика, односи се на мерење утицаја који одређени ризици имају на пословање предузећа. Другим речима, процењује се потенцијална учесталост и величина штета. Учесталост штета је очекивани број негативних економских догађаја који ће се десити у посматраном временском периоду, док се величина штета односи на очекивану размену штете.⁴¹ Процена ризика је од значаја и приликом избора одговарајуће методе за заштиту од ризика. Приликом процене ризика треба имати у виду да величина ризика има већи значај од учесталости штета, јер велике штете са катастрофалним последицама могу потпуно да онемогуће предузеће за даље пословање. Због тога, одговорно лице мора да узме у обзир све штете које одређени догађај може да проузрокује. У анализи величине штете често се прави разлика између највеће могуће штете и највеће вероватне штете.

8. ЗАКЉУЧАК

Ризик не можемо посматрати само са становишта одржавања доволних средстава за пословање осигуравајућег друштва и обезбеђења извршавања обавеза од стране тог друштва. Ризик је сложен појам, који захтева анализу у сваком конкретном случају, као и код сваке врсте и облика осигурања. Од ризика зависи и висина премије, као и одређивање резерви. Да је ризик институт о коме мора да воде рачуна и осигуравајуће друштво и осигураник, доказује и чињеница да осигуравач мора имати потпуну информацију о ризику који осигурава, а осигураник мора да процени да ли се исплати да се због уштеде на премији пријави мања вредност предмета осигурања. Но, постоје инструменти који ублажавају последице ризика, а држава мора да води рачуна о томе да те последице буду што мање.

Да би једно осигуравајуће друштво успешно или бар солидно пословало, потребно је да осигурава ризике које својим капиталом, односно бонитетом може да покрије. Добра процена ризика је основни

---

⁴⁰ *Ibid.*, 80–81.

⁴¹ *Ibid.*, 71.

услов за добро функционисање осигурања. Увек морамо имати на уму да је боље осигурати пуно малих ризика, него мали број великих ризика. Уосталом, само један осигурани случај, ако је великих размера, може довести у питање егзистенцију једног осигуравајућег друштва. Самим тим, поставља се питање солвентности једног осигуравача. Основни проблем, везан за солвентност, своди се на одређивање минималног износа капитала које осигуравајуће друштво мора да поседује за сигурно пословање. Кад је у питању осигурање ризика, добра информисаност осигуравача о ризику, као и испуњење обавезе обавештавања о ризику од стране осигураника су неопходни услови за успешно закључење и извршење уговора о осигурању. Контрола ризика ће се успешно спровести ако се изабере начин који ће довести до ефикасног управљања тим ризиком. Ти начини су различити у зависности од тога да ли ризик контролише осигураник, без обзира на то да ли се ради о предузећу или неком другом лицу или то чини осигуравач. Ти начини су следећи: а) управљање ризиком од стране осигураника, који то чини стварањем сопствених фондова, променом делатности, смањењем запослених, итд; б) трансфер ризика на осигуравача, што је најједноставнији начин, јер тада осигуравач има обавезу да накнади штету, ако се реализује ризик, односно ако наступи осигурани случај; в) стварање услова од стране осигуравача који успешно покривају ризике, што се више тиче осигуравача; и г) пренос дела ризика између саосигуравача или са осигуравача на реосигуравача, односно пренос портфеља.

Чињеница је да ризик и управљање њиме не можемо посматрати и дефинисати на исти начин, ако с једне стране говоримо о осигуравачима, а с друге стране о предузећима, тј. другим правним лицима, који могу а не морају бити осигураници, односно могу или не морају закључити уговор о осигурању, као један од видова заштите од ризика. Такође, чињеница је да ни један од наведених начина контроле ризика не можемо одредити као најбољи. Да ли ће контрола ризика бити ефикасна или не, зависиће од многих чинилаца, везаних за врсту ризика, као и за самог осигураника, односно осигуравача.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Andrijanić, Ivo, Klasić, Ksenija, *Tehnike osiguranja i reosiguranja*, Mikrorad, Zagreb 2002;
2. Background to the Solvency II Project, http://ec.europa.eu/internal_market/insurance/solvency/background_en.htm;
3. Жарковић, Небојша, *Економика осигурања*, Универзитет Сингидунум, Београд 2008;
4. Ивановић, Светлана, „Управљање ризиком и осигурање“, *Индустрија* 1-2/2003;
5. Комељ, Јанез, Долничар, Јошт, „Изазови и могућности у осигурању и реосигурању са нагласком на Солвентност II“, презентација, 18. сусрет осигураваача и реосигураваача СОРС 2007, Сарајево 2007;
6. Матијевић, Берислав, *Осигурање (менаџмент – економија – право)*, Задар 2010
7. Миликић, Ненад, *Управљање ризиком процене максималног само-придржаја*, специјалистички рад, Економски факултет Универзитета у Београду, Београд 2005;
8. Мркшић, Драган, Петровић, Здравко, Иванчевић, Катарина, *Право осигурања*, Привредна академија, Београд 2006;
9. Огризовић, Добросав, *Економика осигурања*, ЗОИЛ, Сарајево 1985;
10. Славнић, Јован, „Пренос портфеља осигурања“, *Правни живот* 11/97;
11. Skipper, Harold D., Kwon, Jean W., *Risk Management and Insurance*, Wiley-Blackwell, Chicester 2007;
12. Stude, Robert, „Promjena izgleda rizika u osiguranju/reosiguranju“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 1-2/2008;
13. Ćurak, Marijana, Jakovčević, Drago, *Osiguranje i rizici*, RRIF Plus, Zagreb 2007;
14. Чоловић, Владимир, *Осигуравајућа друштва, законодавство Србије, право ЕУ, упоредно право*, Институт за упоредно право, Београд 2010;
15. Чоловић, Владимир, „Утицај примене пројекта Солвентност II (Директива ЕУ бр. 2009/138/ЕС) на осигуравајућа друштва у Србији“ *Хармонизација законодавства Републике Србије са правом Европске уније (II)* (ур. Д. Димитријевић, Б. Миљуш), Институт за међународну политику и привреду, Институт за упоредно право, Ханс Зајдел Фондација, Београд 2012;
16. Чоловић, Владимир, „Примена пројекта 'Солвентност II' и мере које су предвиђене у Закону о осигурању Србије у случају непримене правила о управљању ризиком“, *Осигурање и накнада штете* (ур. Здравко Петровић и Наташа Мрвић Петровић), Златибор 2013;
17. Шулејић, Предраг, *Право осигурања*, Номос, Београд 2005.

Правни прописи

1. Directive 2002/13/EC of the European Parliament and of the Council of 5 March 2002 amending Council Directive 73/239/EEC as regards the solvency margin requirements for non-life insurance undertakings (*OJ L 77*, 20.3.2002);
2. Directive 2002/12/EC of the European Parliament and of the Council of 5 March 2002 amending Council Directive 79/267/EEC as regards the solvency margin requirements for life assurance undertakings (*OJ L 77*, 20.3.2002);
3. Directive 2002/83/EC of the European Parliament and of the Council of 5 November 2002 concerning life assurance (*OJ L 345*, 19.12.2002);
4. Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II) (*OJ L 335/1*, 17.12.2009).

Professor Vladimir Čolović, LL.D.

Principal Research Fellow

Institute of Comparative Law, Belgrade

RISK AS A BASIC ELEMENT OF INSURANCE

Summary

The risk is one of the basic elements of insurance and insurance is a protection against the realization of risk. The realization of the risk depends, primarily, on its nature. The risk can be multiplied, making it harder to control. Risk control and possibility to influence its realization is one of the most complex operations, not just for insurance companies but also for all subjects in society. The risk always threatens, no matter what it consists of and when and where it can be realized. We must study the risk, primarily, from the aspect of the insurer, whose main activity involves covering risks but also, we have to observe and protect against risk in terms of enterprises, legal persons and individuals in general. This article deals with control of risk and risk management in the insurance companies, as well as other legal entities, who seek protection from risks, primarily in insurance companies, but who, nevertheless, must define other models of protection as well. The main methods of protection against the risk in insurance company are coinsurance, reinsurance and transfer of insurance portfolio to the other insurance company. When we talk about the insured, the main methods of protection against risk are damage control method, the

method of financing the damage and the method of internal risk reduction. The author also pays attention to the changes in EU legislation, when it comes to risk control and operation of insurance companies in the countries of Western Balkans which are not EU members. Impact of EU law in this area will occur in countries of Western Balkan, primarily due to: a) a possible acceptance and implementation of these rules, b) the preparation for EU membership, c) reinsurance and d) insurance companies owned by the owners from EU countries. The conclusion of this paper refers to the fact that the risk can be controlled and that the protection does not consist only of insurance or of coinsurance and reinsurance, but also of preventing, or taking action to reduce risks.

Key words: *Risk; Insurance; Risk management; Control; Prevention; Damage; Coinsurance.*